

Volg de ster De leeuw van Juda

Voorganger: Ds. Jurjen Zeilstra
Regenboogkerk Hilversum

Schriftlezing Oude Testament:

Tweede Schriftlezing:

Schriftlezing Evangelie:

Inleiding

‘Volg de ster,’ dat is het grote thema van de Regenboogkerk in de tijd van Advent en de zondagen na Kerstfeest. Aan de hand van verschillende figuren uit het Oude Testament wordt de betekenis van Jezus duidelijk. Het is een spoor in de tijd dat uitkomt bij de mens die Gods liefde zo moedig laat zien, dat hij de Zoon van God mag heten. Vertrouwen voor de toekomst wordt gegeven.

Raam van Juda, litho 1962,
Marc Chagall

Prediking

Gemeente van Christus,
voorspellingen bestaan niet. Het hoort bij de definitie van de toekomst dat deze niet gekend kan worden. Wij leven met een open toekomst. Voorspellingen horen bij een magische wereld van kristallen bollen en tarotkaarten, niet bij het Joodse Godsbeeld van een God die onze dagen schept, een Godsbeeld dat ook Jezus Christus heeft beleden. Doordat de toekomst werkelijk open is, is het mogelijk verantwoordelijkheid te dragen en echt te kiezen voor het niet of wel verrichten van daden. Wij kunnen de toekomst niet voorspellen. Wat mensen wél kunnen is de tijden duiden, beseffen waar het op aan komt. Wij kunnen wel hopen. Wij kunnen ergens naar uitzien. Wij kunnen vurig verwachten en ertoe bijdragen dat iets ook echt gebeurt. Afdwingen kunnen we het niet.

In deze tijd van Advent thematiseren we in de kerk de verwachting als het gaat om vrede en gerechtigheid in het licht van God. Het gaat om de onmisbare componenten van een goede samenleving, zorgzaam en geborgen. Vrede en gerechtigheid zijn de kenmerken van de samenleving van mensen, zoals de bijbel schetst dat God die zou willen. Op ontzettend veel plaatsen in de bijbel kom je dat verlangen tegen. Het is het verlangen naar de gezalfde des Heren, de messiaanse plaatsbekleder, Gods Zoon de Vredevorst. Vaak heeft Israël gehoopt dat de aardse koning in Jeruzalem die rol zou gaan spelen. Soms is dat gebeurd. Meestal werd het volk teleurgesteld. Dus als wij vandaag onder de indruk kunnen zijn van onrecht, geweld, of de klimaatcrisis, en soms sceptisch kunnen worden als er weer eens loze beloften van leiders klinken, laten wij dan beseffen: er is ten diepste niets nieuws onder de zon. Laten wij naar de vijgenboom kijken en beseffen dat we als kwetsbare mensen altijd leven in het vóór-laatste. Een open toekomst is direct toegankelijk. Deze toekomst is gevaarlijk en kansrijk tegelijk. Waakzaamheid is geboden. De toekomst is dreigend, maar ook vol uitdagingen. Kansen het goede te doen zullen komen, ook op momenten dat je het niet had verwacht.

‘De leeuw van Juda’ ontsluit daarbij de geheimen van de geschiedenis. In het beeld van de leeuw heeft de schrijver van het laatste bijbelboek zijn visioen als openbaring willen aanprijzen en Jezus als de hoofdsom der historie willen zien. Laten we ook nu niet denken dat het gaat om een toekomstvoorspelling, integendeel. Waar het ook in het boek Openbaring om draait, is het bloot

leggen van verantwoordelijkheid. Natuurlijk zijn er voortdurend dreigingen, maar er zijn ook kansen. Het beeld van de koninklijke leeuw van Juda wordt door Johannes op Patmos op Jezus Christus betrokken. Hij is waardig om mensen te tonen waar het op aankomt. De man van Patmos ontleent het beeld van de leeuw van Juda aan de spreuken van Jacob over zijn zonen en betreft het op Jezus.

In Genesis 49 vinden wij twaalf stammenspreuken die klinken op het sterfbed van Jacob uit de mond van de oude aartsvader. Oorspronkelijk horen ze niet bij de Jacobsverhalen of bij de Jozefnovelle die daaraan is verbonden, en die veel strakker is van compositie. Je kunt de stammenspreuken die hier staan vergelijken met de 'Mozeszeggen' in Deuteronomium 33. Mozes zegent daar bij zijn afscheid de stammen van Israël. Ook daar worden dus de twaalf stammen genoemd en geduid. En er is nog een plaats waar zulk soort spreuken voorkomen. Dat is het oude Deboralied in Richteren 5, 14-18. Daar worden de stammen geprezen die Debora en Barak volgen in de strijd tegen Jabin, de koning van Kanaän. Stammen die het laten afweten en niet meestrijden krijgen er in de spreuken van langs. De achtergrond is de oeroude stammenwereld van de amphyktionie, een los stammenverbond, vaak rondom heiligdommen opgebouwd, maar zonder centraal gezag. Daar zou de oervorm of voorloper van de latere stammenspreuk kunnen zijn ontstaan. Daar moet de achtergrond van dergelijke vloeken en zegenspreuken worden gezocht. De stammenspreuken zijn ontstaan in de Richterentijd, die aan de koningstijd in Israël voorafging. Ze zijn vaak moeilijk te vertalen en voor meerderlei uitleg vatbaar. De achtergrond is die van bijeenkomsten van de leiders of afgevaardigden van de stamverbanden, waarbij men elkaar, niet zonder humor raak typeerde, karakteriseerde, of karikaturiseerde met algemeen bekende beelden. Ik stel me voor dat de leiders 's avonds bij de vuren zaten en dat er soms spanningen waren. Soms zal er zijn gelachen om stereotypen die eigenlijk heel erg klopten. Soms zullen er boze gezichten zijn geweest omdat mensen het gevoel hadden dat de spot met hen werd gedreven en misschien was dat ook wel zo. Het zijn niet allemaal complimenten die klinken. Simeon en Levi worden werktuigen van geweld genoemd, Issaschar is een bonkige ezel, en Dan is een slang. Zo hebben die stammenspreuken waarschijnlijk oorspronkelijk geen speciale religieuze betekenis, maar naderhand krijgt een aantal van die spreuken die wel, vooral de spreuken over Juda.

Door latere bijbellezers en –uitleggers is aan de oude Jacob een soort voorspellende gave toegeschreven. De stervende aartsvader zou dan in de geest Gods heilsplan met zijn volk dat uitliep op de komst van Jezus Christus uit de stam Juda, in het bijzonder het Huis van David, hebben voorspeld. Men beschouwde zijn woorden als een oud, geheimzinnig orakel, ingegeven door de Voorzienigheid, en vond het waarschijnlijk...[ik citeer]

...dat Jakob, voorgelicht door de geest der voorzegging, van verborgenheden der toekomst gesproken heeft, dat hem daarbij Gods hoogste belofte, die aan hem, gelijk aan Izak en Abraham, gedaan was, helder voor den geest gezweefd en na het hart gelegen heeft; dat zijn oog op een beslissend eindpunt in de geschiedenis van dien zoon heeft gerust, dien hij hier boven allen verhief. En zou dat eindpunt niet de Messias zijn, uit de stam van Juda gesproten?

Het is begrijpelijk dat dit later zo gezien is. Oorspronkelijk is het niet.

Meestal staat om een stam te karakteriseren de vergelijking met een dier centraal. Aan dit beeld wordt lof of kritiek verbonden. Stammenspreuken zijn niet altijd aardig van toon. Wezenlijk is de context. Het dier van Juda is de leeuw. De leeuw geldt als het sterkste, meest indrukwekkende roofdier. In dierfabels is het vaak de koning van de dieren. Het komt veel voor in de heraldiek. Niet alleen in Israël, in tal van landen waar leeuwen helemaal nooit zijn voorgekomen, onder andere Nederland, is de leeuw een nationaal symbool geworden, dat je niet 'in zijn hempie' mag laten staan.

Marc Chagall heeft in zijn voorontwerp voor de ramen van de kapel van het Hadassaziekenhuis die de twaalf stammen van Israël symboliseren, in Jeruzalem een prachtige verbeelding van de spreuken van Juda gemaakt. Een stammenspreuk is vanouds kort. Maar de teksten over Juda zijn in latere tijden uitgebreid. Eigenlijk krijgt Juda in de mond van Jacob maar liefst drie spreuken. Verzen 8 en 9 zijn stammenspreuken in de eigenlijke zin van het woord. Verzen 10-12 is een zegenbelofte. En daaruit moet blijken: Juda steekt er met kop en schouders bovenuit. Hij is de gekroonde, van scepter en staf voorzien, de leeuw, de vredevorst van Israël. Dat is een belofte die ten diepste een opdracht is.

Waarom zou Juda zoveel aandacht krijgen? Hij is de vierde broer. Waarom krijgt hij dan feitelijk het eerstgeboorterecht? Ik leerde vroeger op school, dat het was omdat Juda zichzelf borg stelde in plaats van Benjamin. Dat gebeurt in het verhaal wanneer de broers wanhopig op zoek naar eten, en voor Jozef moeten verschijnen. Ooit hebben zij hun broer Jozef als slaaf verkocht naar Egypte. Nu staat hij voor hen als onderkoning van Egypte, die in de naam van de farao het graan beheert. Zij herkennen hem niet. Maar Jozef weet precies wie zij zijn. Op een gegeven moment doet Jozef alsof Benjamin moet achterblijven in Egypte. Dan stapt Juda naar voren en is bereid de plaats van Benjamin in te nemen, omdat hij aan vader Jacob had beloofd goed voor zijn jongste broer te zorgen. Zo werd verklaard dat de oudste drie broers werden overgeslagen als het ging om het eerstgeboorterecht wat leidde tot het koningschap over Israël. Dit is een goedbedoelde constructie. Het staat nergens in de bijbel dat Juda's plaatsbekleding de reden is. Maar het is wel een heel mooi beeld, dat in de traditie, maar door sommigen tot op de dag van vandaag, zelfs op Jezus wordt betrokken. Hij biedt zich immers aan in onze plaats.

Waarschijnlijk was het oorspronkelijk zo dat aan de stam Juda vanwege zijn heldhaftige optreden in de strijd, niet alleen het beeld van de leeuw toekwam, maar ook de heerschappij over de andere stammen. In de tijd dat de spreuken ontstonden was er nog geen koningschap. Dat koning David uit de stam van Juda zou komen, ligt dan nog in de toekomst. De spreuk heeft waarschijnlijk in eerste instantie betrekking gehad op de overgangstijd van de richteren naar het koningschap. Hoe precies, dat weten we niet.

Wat we wel weten is dat de hele spreuk van Juda een grote verwachting ademt, een hoop op vrede en gerechtigheid. Deze verwachting wortelde in het hart van Israël. Ook het hele raam van Marc Chagall staat in het tegen van de komende vredevorst. Wie is die mysterieuze koning van de Juda spreuken in Genesis 49, 10-12? De verzen 11 en 12 wijden in poëtisch-lyrische taal uit over zijn zegenrijke heerschappij, een tijd van arcadische vrede, welvaart en overvloed voor het land. Er is sprake van wijn en melk, beelden van voorspoed en vruchtbaarheid. De ezel is het rijdier van deze vorst, opvallend genoeg gaat het gepaard met een ezellin. In het profetenboek Zacharia, wordt deze tekst hernomen in een vreugdevol uitzien.

Juich, Sion,
Jeruzalem, schreeuw het uit van vreugde!
Je koning is in aantocht,
bekleed met gerechtigheid en zege.
Nederig komt hij aanrijden op een ezel,
op een hengstveulen, het jong van een ezellin.

In het hele Nieuwe Testament vinden we geen enkel citaat of letterlijke verwijzing als het gaat om de zegenspreuk van Juda. Maar dezelfde verwachting wordt gedeeld.

Voor de evangelist Matteüs is het de basis om de intocht van Jezus in Jeruzalem te verstaan. Hier gaat het om als Jezus Jeruzalem ingaat. Dit is zijn doel: plaatsbekleder te zijn in deze messiaanse verwachting, een Godgezondene die niet wegloopt, maar bij de mensen blijft als lijden op zijn weg komt. Zo komt hij de wereld nederig binnen. Het is een geweldig motief voor Advent. Hij is voor de evangelist Gods langverwachte vredevorst.

Het latere Jodendom besepte heel goed dat het Huis van David was vervallen en had opgehouden te regeren. De belofte van de profeet Nathan aan David gedaan, dat Davids Huis eeuwig zou regeren, was niet uitgekomen, in ieder geval niet in de letterlijke zin van het woord. Gaandeweg is het Jodendom daarom de beloften omtrent dat letterlijk koningschap van het Huis van David voortkomend uit de stam van Juda, gaan vergeestelijken, gaan sublimeren, in messiaanse zin. Niet langer werd door de meesten een letterlijk koningschap verwacht dat deze woorden waar zou kunnen maken. Het was een geestelijk messiaans koningschap waar velen voortaan op hoopte. In die lijn hebben de evangelisten de beloften, ook de zegenspreuk van Juda, in de geestelijke zin, niet in de zin van een aards koninkrijk, op Jezus betrokken. Zo werd is Jezus Christus voor de vroege kerk de Leeuw van Juda geworden.

De schrijver van de Openbaring gebruikt vrijmoedig dat beeld van de Leeuw van Juda, wanneer hij spreekt over de messiaanse sleutelrol van Christus. Een van de oudsten spreekt:

Wees niet verdrietig.
Want de leeuw uit de stam Juda,
de telg van David,
heeft de overwinning behaald,
en daarom mag hij de boekrol
met de zeven zegels openen.

Dit is de ster, die ook wij mogen volgen. Dat doen wij niet slaafs, of blind, of op zoek naar een nieuwe tiran die gouden bergen belooft, maar die niets dan geweld en teleurstelling zal achterlaten. Wij worden in het licht van deze ster in de ruimte gezet. Wij worden in staat gesteld om verantwoordelijkheid te dragen en wij ontvangen een belofte van vrede en gerechtigheid. Amen.

Uitzending en zegen

Wanneer jullie vanhier gaan, besef het gezegende mensen te zijn.
Wij zijn gezegend met beloften die niet loos zijn.
Wij worden in staat gesteld verantwoordelijkheid te dragen.
Wij worden in onze eerbied voor God van menselijke tirannie bevrijd.

De genade van Jezus Christus,
de liefde van God,
de gemeenschap van de heilige Geest,
is met jullie allemaal.
Allen Amen.